

**EEN NATUURGEBIED
TUSSEN SEE- EN
LANDFRONT**

Duitse Aspergeversperringen aan de Noordwijkse boulevard, met in de verte de vuurtoren met daarachter Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk. Later op de route kom je delen van soortgelijke versperringen daadwerkelijk tegen.

Noordwijk lag binnen de Stützpunktgruppe Katwijk, een belangrijk onderdeel van de Duitse kustverdediging van Zuid-Holland. In de Noordduinen werden een kustbatterij, infanteriestellingen en versperringen aangelegd om zowel een aanval vanaf zee als vanuit het achterland tegen te houden.

Vanaf de vuurtoren wandel je ongemerkt door de voormalige Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk. Kustbatterijen als deze vormden de ruggengraat van de Duitse kustverdediging. Na 300 meter zie je van dit bunkerdoorp de eerste bunker, waarin tegenwoordig Museum Engelandvaarders is gevestigd. Achter dit kolossale bouwwerk ligt het hart van de kustbatterij, met een gangenstelsel dat munitiebunkers, de vuurleidingspost en de geschutsbunkers met elkaar verbond en was ingericht om doelen op zee onder vuur te nemen.

De route voert daarna landinwaarts langs de achtergrens van de batterij.

In het landschap herken je bunkers, loopgraven en de restanten van de voormalige Noordwijkse golfclub. In de Noordduinen volg je het tracé van het noordelijke Landfront en wandel je door een afwisselend duingebied met stuifduinen, waterpartijen en bos. Onderweg zie je restanten van militaire steunpunten, loopgraven en versperringen die bedoeld waren om een aanval vanuit het achterland en in de flank op te vangen. Goed zichtbaar zijn de lange reeks funderingsblokken van aspergeversperringen, met in het beton achtergebleven afdrucken van Duits militair schoeisel. De route eindigt bij het Atlantikwall Museum Noordwijk, gevestigd in de voormalige Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk.

1 MARINE SEEZIEL-BATTERIE NOORDWIJK

Nabij het Vuurtorenplein herinnert niks meer aan de oorlogsjaren. Het was toen nog duingebied dat grensde aan een omvangrijke Duitse kustbatterij, Marine-Seeziel-Batterie Noordwijk. De indrukwekkende gemetselde toegangspoort met sierhek lag ter hoogte van de huidige splitsing met de Bosweg. Achter deze toegang bevond zich een bunkerdoorp met meer dan 80 bunkers en tientallen veldversterkingen waar ruim vier jaar zo'n 175 militairen waren gelegerd. De bouw begon al in 1940 en ging gefaseerd door tot in 1945. Na de oorlog werd het zuidelijke deel van het complex afgebroken en bebouwd met woonwijken en villa's.

Met je gezicht naar de zee en de vuurtoren in de rug vertrek je naar rechts (noordelijke richting), de Bosweg in.

RUGGENGRAAT KUSTVERDEDIGING

Als je in de oorlog vanaf de Bosweg in een rechte lijn zou doorlopen bereik je pas na 1 kilometer de met prikkeldraad afgeschermd periferie van de batterij. Marine kustbatterijen zoals in Noordwijk vormden de ruggengraat van de Duitse kustverdediging. Hier hadden de artilleristen de primaire taak om met hun vier stukken geschut met een kaliber van 15,5 cm doelen op zee onder vuur te nemen. De inrichting en omvang van het complex hadden alles te maken met het belang hiervan.

STANDAARDISATIE

De Atlantikwall was in grote mate gestandaardiseerd, zo ook de aanleg van kustbatterijen. De vuurleidingspost vormde het zenuwcentrum en lag centraal in het complex. Aan weerskanten stonden twee stukken zwaar geschut opgesteld. Eerst in open beddingen en later in zware bomvrije (Ständige) bunkers. Het geschut

De vuurleidingspost is tegenwoordig volledig ingericht als museum en te bezoeken tijdens rondleidingen. Hier is de afstandsmeter op de derde etage te zien.

Maquette met doorsnede van een van de geschutsbunkers van batterij Noordwijk. Hier is de dikte van de wanden en het dak goed zichtbaar.

werd zo geplaatst dat er geen dode hoek in het schootsveld ontstond. Achter elk paar geschutbunkers lag een grote munitiebunker. Aan de flanken van de batterij stonden hoog op het duin opstellingen voor zoeklichten om ook in het donker naar vijanden op zee en in de lucht te speuren.

GANGENSTELSEL

De kern van het complex werd met elkaar verbonden door een 500 meter lang gangenstelsel en tientallen meters open loopgraaf. Een groot deel hiervan ligt verborgen onder het zand, maar is wel intact en te bezoeken.

BETONNEN KOLOSSEN

In de Atlantikwall zijn verdedigingswerken in verschillende bouwsterkten uitgevoerd. De zwaarste categorie, zogenaamde Ständige bunkers, had meer dan twee meter dikke wanden van beton en was zodoende bestand tegen een aanval met zware bommen of granaten. Dit waren de meest belangrijke structuren waarin dan ook de meest vitale functies van de batterij waren ondergebracht zoals het geschut, de munitie, het commandocentrum, maar ook een deel van het personeel.

BOUWEN IN BAKSTEEN EN HOUT

Het ontbrak de bezetter aan tijd, materiaal, materieel en mankracht om alle bunkers in beton uit te voeren. Het overgrote deel van de bijna 90 bouwwerken werd daarom opgetrokken uit baksteen met een betonnen dak. Deze hadden bijvoorbeeld een functie als manschappenverblijf, keuken, latrine, wateropslag of sauna. Hout, plaggen, zandzakken en golfplaten werden gebruikt voor mitrailleursnesten, barakken en loopgraven.

Loop de Bosweg af tot aan de Y-splitsing en hou links aan. Aan je linkerhand zie je een zware Duitse bunker. Hierin bevindt zich het Museum Engelandvaarders.

2 MUSEUM IN VOORMALIGE MUNITIEBUNKER

Museum Engelandvaarders is gevestigd in de zuidelijke munitiebunker van de kustbatterij. De muren hebben een dikte van 2 meter. De ingang was oorspronkelijk een stuk breder en overdekt om voertuigen met munitie veilig te kunnen uitladen. De munitie werd, wanneer nodig, via een speciale trolley over een minirails door het gangenstelsel naar de geschutbunkers gereden. Tegenwoordig ontdek je hier de verhalen van de vele mannen en vrouwen die met gevaar voor eigen leven de tocht naar Engeland waagden om zich aan te sluiten bij de geallieerden. Vervolg de weg met een bocht naar rechts. Negeer de strandafslag in de bocht en ga RD op het kruispunt met het fietspad (Oranje Nassastraat). Op de T-splitsing ga je LA de Northgodreef op. Blijf doorlopen tot aan het eind van de parkeerplaats.

3 LOOPGRAVEN

Aan de Northgodreef ligt links voor de ingang van het duingebied, ter hoogte van het einde van de parkeerplaats, een restant van een open loopgraaf. Dit simpele, maar doeltreffende verdedigingswerk werd met de hand uitgegraven en met hout, plaggen of andere materialen versterkt. Tijdens een (lucht)aanval hadden de soldaten zo een gedekte looproute. Deze loopgraaf had een typerende zigzagvorm en stond in verbinding met een opstelling voor een mitrailleurschutter. De loopgraaf is als greppel herkenbaar. De opstelling voor de mitrailleur is door het zandpaadje helaas verloren gegaan.

Vervolg de weg tot aan de ingang van de Noordduinen. Hier ga je het schelpenpad op het duin in.

4 NOORDWIJKSE GOLFCLUB

Direct na de ingang betreed je de restanten van de oude holes van de voormalige Noordwijkse golfclub. Het overgrote deel van de in 1915 opgerichte club ligt inmiddels onder de huidige bebouwing. Een klein deel holes zijn hier nog herkenbaar aan het met gras begroeide, vlakke landschap. In de oorlog lijfden de Duitse marine artilleristen de holes en clubgebouwen bij de batterij in en legden op het terrein verdedigingswerken en mijnen velden aan. Ook plagden ze een deel van de golfbanen af om bunkers te camoufleren en loopgraven te versterken.

Sla op de T-splitsing LA.

Duitse marine artilleristen voor een van de gebouwen van de voormalige Noordwijkse golfclub.

5 EEN BUNKER ALS UITKIJKPUNT

Direct aan je linkerhand zie je op een hoger duin (van het pad af) de contouren van een vierkante open opstelling voor een tankkanon met een kaliber van 5 cm. Rondom dit bouwwerk kan je met moeite nog een flauwe, zigzaggende verlaging zien; de restanten van een loopgraaf voor de verdediging van het geschut. Dit kanon kon 360 graden rondom vuren en was bedoeld om het achterland van de batterij te beschermen. Net als bij een Stützpunktgruppe waren ook individuele steunpunten geheel rondom verdedigbaar.

Duitse militairen tijdens het afplaggen en vervoeren van de grasplaggen op de voormalige holes. De plaggen werden later gebruikt om de bunkers te camoufleren.

In de open bedding stond een tankkanon opgesteld die 360 graden rondom kon vuren. In enkele gevallen waren de beddingen van een houten opbouw voorzien ter bescherming en camouflage. Hier zie je zo'n bedding in de regio van Noordwijk.

Vervolg de route en negeer de eerste afslag rechts. Voor je ligt een stuifgebied met een waterpartij.

6 NATUURHERSTEL

Aan de rand van het stuifduin kijk je uit over het gebied de Oude Golf, vernoemd naar de oude Noordwijkse Golfclub. In 2003 heeft Staatsbosbeheer natuurherstel uitgevoerd en is het stuifgebied ontstaan dat een deel van het jaar onder water staat. Door de wisselwerking van wind, zand en water is het nu een bijzonder en dynamisch duingebied dat ook aantrekkelijk is voor veel plant- en diersoorten. Vooral zandhagedissen, konijnen en rugstreeppadden voelen zich hier thuis.

Vervolg het schelpenpad en sla bij de T-splitsing RA. Je loopt nu langs de achterlandverdediging van batterij Noordwijk, links voor de afslag ligt onder het duin nog een zware bunker verscholen. Passeer het lage hekje en ga RA bij de volgende afslag RA het zandpad in. Blijf deze weg volgen tot aan het geasfalteerde fietspad en steek deze over het bos in.

De aanleg van loopgraven ging met de hand. In veel gevallen werden ze daarna met hout, of andere materialen verstevigd om het geheel tegen instorten te beschermen.

7 GANGENSTELSEL AAN HET LANDFRONT

In dit bos aan de Duinweg lag een langgerekt infanteriesteunpunt dat uit tientallen meters open loopgraaf, een tankmuur met aangebouwde mitrailleurbunkers, een opstelling voor een tankkanon, losse mitrailleuropstellingen en ondersteunende bouwwerken bestond. In de kern van het steunpunt lag een 40 meter lang gangenstelsel met enkele bunkers. De circa 25 militairen in dit steunpunt hadden de belangrijke taak de noordelijke flank van de Stützpunktgruppe te beschermen en de enige noordelijk gelegen doorgaande weg te controleren.

Vervolg het bospad en neem de eerste afslag LA.

8 LOOPGRAVEN

Het pad loopt langs een steilrand die de overgang vormt tussen het beboste duin en de lagergelegen velden. De bezetter groef zich op deze rand in en legde hier loopgraven aan. De Duitse troepen hadden zo een goed overzicht over de velden en de Duinweg terwijl ze zelf goed beschermd waren. Na de oorlog zijn de loopgraven dichtgegooid. Je kan ze langs de gehele rand als verschillende ondiepe zigzaggende greppels herkennen.

Vervolg het pad langs de steilrand. Sla bij de T-splitsing LA richting het fietspad. Steek dit pad over en ga bij de T-splitsing RA het zandpad in. Steek op het kruispunt de weg over (Zeeweg) en sla LA het schelpenpad in. Je loopt nu over een strook waar voorheen versperringen van de noordgrens van Stützpunktgruppe Katwijk lagen.

9 NOORDELIJK LANDFRONT

Rechts, op een afstand van zo'n 10 tot 30 meter, lag de grens van de Stützpunktgruppe. Deze bestond hier uit een circa 150 meter lange tankmuur met aan weerszijden een aangebouwde bunker voor een mitrailleurshutter. In het oosten ging deze over in drakentanden die vervolgens aansloten op de tankgracht. Van het beton is weinig in het landschap terug te vinden. Pas later op de route kom je hier restanten van tegen. Langs deze aaneengesloten keten van versperringen lagen meerdere steunpunten. Het eerstvolgende cluster aan bouwwerken ligt al op ongeveer 300 meter ten noordwesten van deze plek. Hiertussen lagen loopgraven, prikkeldraadversperringen en mijnenvelden.

VLEERMUISRESERVAAT

Staatsbosbeheer heeft de meeste bunkers in dit deel van het duingebied ingericht als vleermuisreservaat. Deze zijn veelal te herkennen aan de stalen vleermuisdeuren met daarin een kleine sleuf voor de dieren om in en uit te vliegen. Bunkers zijn door de rust, hoge luchtvochtigheidsgraad en de constante temperatuur uitermate geschikt voor deze beschermde diersoort. Onder andere de watervleermuis, franjestaart en meervleermuis weten hier succesvol te overwinteren.

Je nadert een kruispunt met het fietspad. Rechts, direct naast het fietspad zie je verschillende stukken beton uit het zand opdoemen.

De meeste bunkers zijn ingericht als vleermuisreservaat en voorzien van een speciale vleermuisdeur.

Schoenafdruk van Duits militair schoeisel, achtergelaten in het natte beton. Let op de typerende nagels en het hak- en neusbeslag die onder de zolen zaten.

10 SCHOENAFDRUKKEN IN NAT BETON

De drie indrukwekkende rijen met betonblokken zijn onderdeel van een zogenoemde Aspergeversperring, bedoeld om (pantser)voertuigen en tanks te weren. In de Noordduinen is ruim 250 meter van deze structuur zichtbaar. Dit type kreeg zijn naam door de typerende aangepunte stalen profielen die onder een hoek in het beton waren ingegoten en als asperges uit het zand staken. Na de oorlog zijn deze er met een snijbrander afgebrand. Ook de prikkeldraadversperringen om grondtroepen te weren zijn verwijderd. De funderingsblokken bleven over. De opletende wandelaar zal in het beton verschillende bij de bouw achtergelaten afdrucken van Duits militair schoeisel tegenkomen. Je ziet vooral de typerende nagels en het hak- en neusbeslag van de zolen nog erg goed.

Ga bij de afgebroken stukken versperring RA op het kruispunt met het fietspad. De route loopt hier over het zandpad parallel aan de versperring en het fietspad. Vervolg het pad en ga bij de eerste afslag RA. Loop door tot aan het fietspad en steek deze over. Bij de fietsenstalling van de strandopgang ga je LA.

11 DE KLEINSTE BUNKER

Tijdens de oorlog lag ter hoogte van de strandopgang een tankmuur. Deze is gesloopt en onder het zand gewerkt. Versperringen worden ook wel aangeduid als passieve verdedigingsmiddelen. De actieve verdediging werd vanuit de verschillende Widerstandsnester (steunpunten) gevoerd door bewapende militairen. In de omgeving waar je nu staat lag zo'n complex met een uitgebreid loopgravenstelsel die opstellingen voor (mitrailleur)schutters en waarnemingsposten verbond. Aan

de buitenranden van het complex lagen verschillende kleine betonnen bunkertjes, zogenoemde Ringstānde of Tobrukstānde. Die naam komt van de Libische plaats waar ze in 1941 door het Italiaanse leger werden gebouwd en de Duitsers als model diende. Aan je linkerhand zie je er een liggen. Een (mitrailleur)schutter kon vanuit deze veilige posities met een 360 graden blik verdekt vuur uitbrengen.

Negeer alle afslagen en blijf het schelpenpad volgen tot aan het houten hek voor de ingang van Atlantikwall Museum Noordwijk. Aan je rechterhand liggen verscholen onder de duintoppen meerdere bunkers.

Tobrukstānde kwamen overal aan de kust voor. Ze konden worden gebruikt als beschermde vuurpositie, maar ook als observatiepost.

12 ONDERGRONDS DOOLHOF

Wat direct opvalt aan het Atlantikwall Museum Noordwijk is de ingang onder aan het duin en het verderop hoger liggende uitstekende dak van de vuurleidingspost. Deze bunker (Leitstand type S414) vormde ooit het zenuwcentrum van de kustbatterij, waarvan de bouw 1.800 kubieke meter beton vergde. Een hedendaagse cementwagen zou hiervoor 180 ritten moeten maken. Vanuit de enorme bunker werd het commando gevoerd over de Marine Seeziel Batterie Noordwijk en bevelen en schootsrichtingen doorgegeven aan de kanonniërs die het geschut bedienden. Om goede observaties te kunnen doen waren er uitkijkposten op drie hoogtes. Nagenoeg het gehele gangenstelsel met hier aangebouwde bunkers zijn intact gebleven en onder begeleiding van een gids te bezoeken: www.atlantikwall.nl

Vervolg de route. Dit is deels de oude weg die door de batterij liep. Aan beide kanten van de weg liggen bunkers en andere verdedigingswerken. De meeste diep verborgen onder het zand. Vervolg het pad tot aan het tweede houten hek.

Tegenwoordig is de kustbatterij ingericht als museum en tijdens rondleidingen te bezoeken.

13 ZWEMBAD

Op circa 30 meter achter het hek lag een rechthoekig zwembad. Het bad werd speciaal voor het personeel van de kustbatterij aangelegd omdat er in de buurt geen openbaar zwembad was en het strand vanaf 1942 grotendeels tot Sperrgebiet was verklaard. De vele versperringen en mijnenvelden maakten het zwemmen hier onmogelijk. Ook na de oorlog bleef het bad nog jaren in gebruik. Vele Noordwijkers hebben hier hun eerste zwemlessen gehad. Nu verraadt alleen een rechthoekige verlaging met hogere bosschages en bomen de locatie van de achtergebleven betonnen bak.

Ga bij het volgende kruispunt (eind van het fietspad) RD richting de Vuurtoren. Dit is het einde van de route.

Vuurtoren Noordwijk (Peter Kouwenhoven).

Startpunt / eindpunt

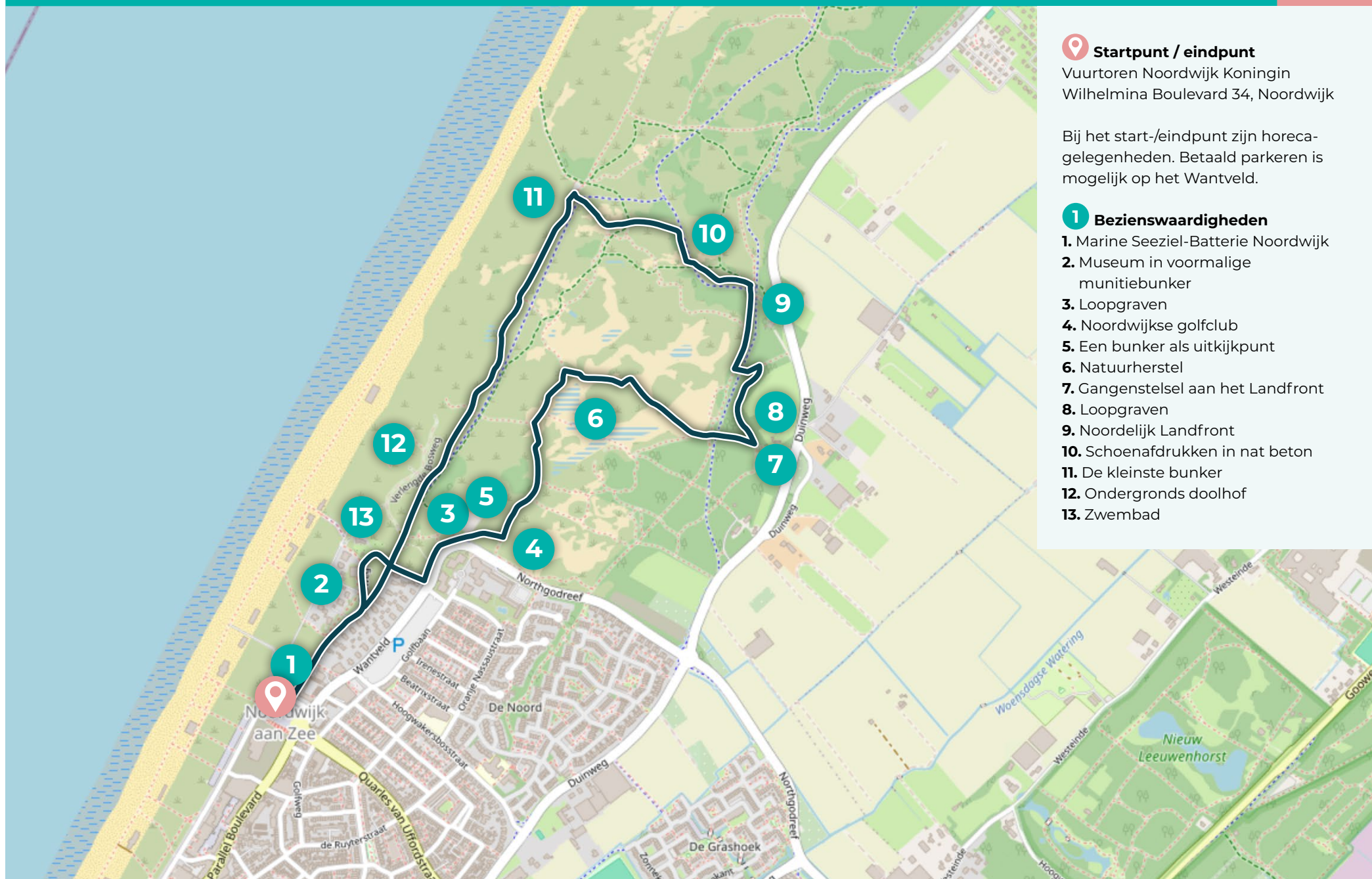
Vuurtoren Noordwijk Koningin Wilhelmina Boulevard 34, Noordwijk

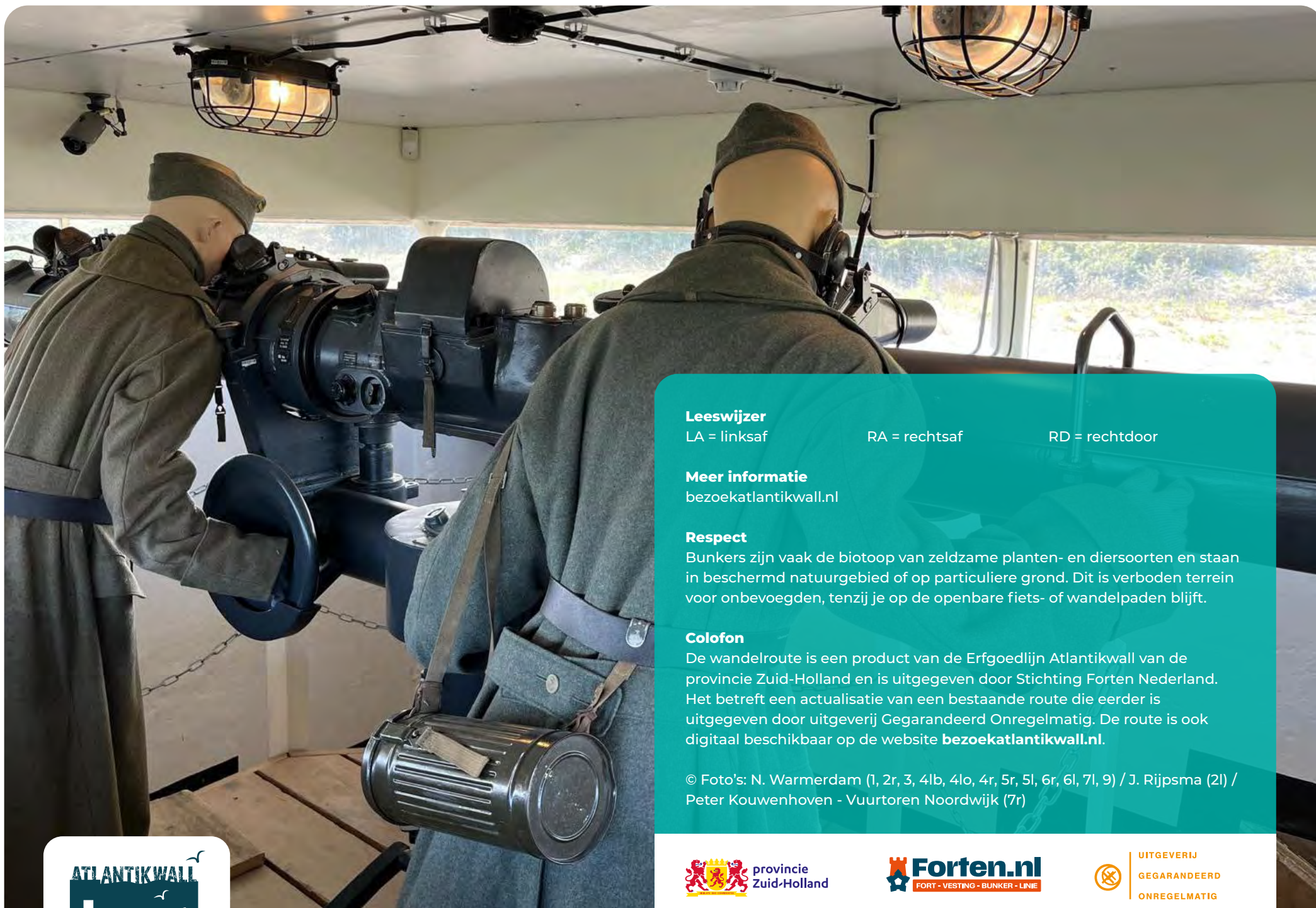
Bij het start-/eindpunt zijn horeca-gelegenheden. Betaald parkeren is mogelijk op het Wantveld.

1 Bezienswaardigheden

1. Marine Seeziel-Batterie Noordwijk
2. Museum in voormalige munitiebunker
3. Loopgraven
4. Noordwijkse golfclub
5. Een bunker als uitkijkpunt
6. Natuurherstel
7. Gangenstelsel aan het Landfront
8. Loopgraven
9. Noordelijk Landfront
10. Schoenafdrukken in nat beton
11. De kleinste bunker
12. Ondergronds doolhof
13. Zwembad

Leeswijzer

LA = linksaf

RA = rechtsaf

RD = rechtdoor

Meer informatie

bezoekatlantikwall.nl

Respect

Bunkers zijn vaak de biotoop van zeldzame planten- en diersoorten en staan in beschermd natuurgebied of op particuliere grond. Dit is verboden terrein voor onbevoegden, tenzij je op de openbare fiets- of wandelpaden blijft.

Colofon

De wandelroute is een product van de Erfgoedlijn Atlantikwall van de provincie Zuid-Holland en is uitgegeven door Stichting Forten Nederland. Het betreft een actualisatie van een bestaande route die eerder is uitgegeven door uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. De route is ook digitaal beschikbaar op de website bezoekatlantikwall.nl.

© Foto's: N. Warmerdam (1, 2r, 3, 4lb, 4lo, 4r, 5r, 5l, 6r, 6l, 7l, 9) / J. Rijpsma (2l) / Peter Kouwenhoven - Vuurtoren Noordwijk (7r)